
3 **Com realitzar un treball acadèmic que interroga la representació de les violències masclistes en les obres literàries**

Sumari 3.1 La lectura situada. – 3.2 La perspectiva de gènere. – 3.3 L'estat de la qüestió. – 3.4 La pregunta de recerca: què vols demostrar amb la teva anàlisi?. – 3.5 Justificació de la tria de l'obra o corpus. – 3.6 La lectura analítica. – 3.7 Marc teòric: conceptes i terminologia. – 3.8 La interpretació literària. – 3.9 Conclusions. – 3.10 Revisió final. – 3.11 Directori de bones pràctiques. – 3.12 Bibliografia.

En aquest llibre presentem una guia pràctica i detallada dels passos que has de seguir a l'hora de dissenyar i dur a terme un treball acadèmic que tracti la representació de les violències masclistes en textos literaris.

Els treballs estaran fonamentats en **cinc principis bàsics**:

- Emprens un **procés d'aprenentatge** que t'ha d'aportar **coneixements** i ha d'ampliar la teva capacitat de **reflexionar críticament**, amb **mires emancipadores**, sobre la literatura, sobre el món i sobre tu.
- T'acostes a l'obra no com un lector comú ni com una persona que fa ressenyes: realitzaràs una **anàlisi crítica** que t'ha d'entrenar en la capacitat de plantejar-te **preguntes rellevants, noves i problemàtiques** vinculades amb les violències contra les dones.
- Evites limitar-te a descriure aquelles violències que l'obra fa més explícites. Vols **interpretar** les que romanen latents i que has estat capaç d'identificar i impugnar amb **arguments basats en evidències textuais**.
- L'aplicació del marc analític de les violències contra les dones t'ha de permetre **eixamplar i aprofundir l'horitzó interpretatiu** de l'obra. No caiguis al parany de fer-ne una lectura unidireccional, esquemàtica i mecànica, i que no contempli de manera preeminent la naturalesa literària del text. Per a l'anàlisi, doncs, hauràs de tenir en compte els elements propis del discurs literari, des del llenguatge i la retòrica fins a l'argument, els personatges o les convencions de cada gènere (poesia, teatre, novel·la, còmic, etc.).
- Escris un text adreçat a la **comunitat acadèmica** per compartir les conclusions a què has arribat mitjançant la pràctica de la **lectura resistent**. Vols aportar un nou coneixement sobre l'obra tot contribuint a **problematitzar els imaginaris canònics i a subvertir els paràmetres interpretatius androcèntrics i els valors patriarcals**. **Aspires a posar en relleu la capacitat de la literatura per transformar els imaginaris vigents i crear-ne de nous**.

Aquests principis els hauràs de tenir presents al llarg de tot el procés de treball, des del plantejament, passant per l'anàlisi i fins arribar a les conclusions.

També has de tenir en compte dues qüestions bàsiques. La primera: empra un llenguatge inclusiu, i sigues coherent en el seu ús. La segona: el teu treball és sobre la **representació de les violències**. Com saps, la paraula «representar» té una **doble accepció**. Pot fer referència bé a la manera com una idea, fenomen, actitud, etc., pren cos, s'encarna, i adquireix una dimensió simbòlica, bé a l'acció de «parlar en nom d'algú altre». En ambdós casos, doncs, l'acostament crític té implicacions ètiques. En una i altra accepció, reclama fer-se preguntes com ara: amb quina legitimitat l'autor o la veu narrativa exposa les violències patides o exercides per un personatge o col·lectiu històric del passat o del present? Com es combina la realitat i la ficció en el relat d'un testimoni o en una obra de memòria històrica?

Hi ha una instrumentalització en la representació dels cossos i de les emocions per aconseguir un major dramatismes?

Si des de l'inici de la teva investigació prens en consideració totes les qüestions prèvies que t'acabem d'apuntar, emprendre el repte interpretatiu de manera més reveladora i segura.

3.1 La lectura situada

Abans d'exposar els passos que has de seguir per fer un bon treball o assaig sobre una obra literària, volem compartir amb tu una reflexió. Has d'abandonar la creença que existeix el coneixement objectiu, sobretot en les humanitats. Tot exercici acadèmic o d'investigació està marcat per la subjectivitat de les persones que el duen a terme. Això, val a dir-ho, no és cap inconvenient ni un punt de feblesa. Fent-te conscient del teu lloc d'enunciació, que inclou dimensions de gènere, de classe, o de pertinença ètnica, per exemple, pot propiciar que estableixis un diàleg més honest i complet amb els arguments i les idees que vols explorar. Els nostres recorreguts personals són indissociables de la tasca acadèmica; no hem de sentir, però, que ens condicionen negativament ni hem d'esgrimir-los com un valor en si mateixos.

Darrerament s'ha valorat de manera positiva la consciència de la subjectivitat a l'hora d'entendre millor com i des d'on es fan les anàlisis i es construeixen els arguments. És el que se'n diu **recerca situada**. Això es tradueix, generalment, a fer explícita de manera breu la posició de l'autor a l'inici de la recerca o de l'assaig. S'exposa, de manera franca i autoreflexiva, des d'on parla i quines han estat les experiències pròpies. Aquesta consideració pot ajudar a entendre que tinguis més sensibilitat envers algunes qüestions o agudeses a l'hora de percebre segons quines condicions d'opressió o de privilegi. Hi ha qui fins i tot manifesta o fa ús d'elements biogràfics que es creuen amb el tema que tracta.¹ En el cas d'un treball literari es tracta d'explicitar que fas una **lectura situada**.

En aquesta guia et recomanem que consideris **opcional** fer explícita la teva subjectivitat. Encara que no expressis la teva posició, però, inevitablement quedarà reflectida als arguments que descabdellis. La manera més elemental de plasmar-la és emprant la **persona gramatical «jo»** en lloc de la tradicional forma del plural «nosaltres» o l'impersonal. Tanmateix, si ho trobes significatiu i pertinent, fes-la palesa sense ambages.

¹ Així ho fa, per exemple, la professora de la Universitat de Chicago Martha C. Nussbaum, al prefaci de l'assaig *Baluards de la supèrbia. Violència sexual, responsabilitat i reconciliació*, quan adverteix que ella mateixa ha estat víctima d'assetjament i violència sexuals (2022).

3.2 La perspectiva de gènere

En el procés de cerca i lectura de la bibliografia, de la lectura atenta del text literari i en l'anàlisi dels elements contextuals que ajuden a entendre'l (condicions d'autoria i publicació, moment històric, pertinença a un espai literari i lingüístic, etc.), tingues en compte aplicar en tot moment la perspectiva de gènere. La **perspectiva de gènere** és un **marc conceptual** -deutor de la **crítica feminista**- a través del qual detectem i entenem el món i els seus conflictes. Aquest marc, que situa el gènere en el centre de la interpretació crítica, ens permet posar en relació múltiples temes, establir relacions de causalitat de situacions i condicions d'opressió, i detectar les ideologies subjacents i eixos de desigualtat i d'injustícia que, d'altra manera, passarien desapercebuts o que no comprendriem en tota la seva complexitat i matisos.

És per aquest motiu que considerem la perspectiva de gènere **reveladora**, perquè mostra allò que, seguint els patrons de lectura canònics o prescriptius, romandria invisible, i **il·lustradora**, perquè explica i ofereix claus per comprendre estructures i dinàmiques lligades a l'opressió, que són les que generen i perpetuen les violències contra les dones. La identificació d'aquestes opressions, a més, evita que caiguem en consideracions d'excepcionalització, o sigui, a dir que són *casos aïllats*, en comptes de llegir-los com el que són: representacions d'un sistema de dominació masculina que els genera, els permet, els legitima, els naturalitza, els reproduïx i els perpetua. Cercar i interpretar aquestes violències a la literatura ens permet exposar-les, divulgar-les però, principalment, comprendre-les per tal de construir mètodes per evitar-les i combatre-les. Et recomanem que l'apliquis tenint en compte alhora la **mirada interseccional** (Crenshaw 1989); això és, que en el teu estudi observis com interactuen distints eixos d'opressió, dominació i discriminació, com ara el gènere, la sexualitat, la classe, la pertinença ètnica, la diversitat funcional o l'origen.²

3.3 L'estat de la qüestió

En l'estadi més inicial de la recerca has de **llegir la bibliografia acadèmica i prendre notes**. Observa amb atenció les qüestions que han abordat els estudis sobre l'obra i l'autora o l'autor: només així podràs configurar una peça fonamental de tot treball o assaig, **l'estat de la qüestió**. Es tracta d'exposar de manera molt sintètica i crítica *qui* ha estudiat *què*. Aquest exercici et permetrà identificar

² Per a més informació, consulta el terme *interseccionalitat* al glossari.

aspectes que pots argumentar que són rellevants i que encara no s'han abordat, o que si s'han tractat d'una manera que no et sembla convincent, tu hi aportaràs una nova mirada per dissentir-hi. Si vols escriure un assaig literari **original**, has d'examinar una **qüestió inèdita** o bé has d'obrir **nous paradigmes o controvèrsies** en el debat en curs sobre l'obra.

En cas que l'obra que vols interpretar sigui molt recent, és gairebé segur que no hi haurà encara cap estudi publicat que l'abordi críticament. Encara que per equipar-te millor per a l'anàlisi llegeixis bibliografia sobre l'autor o autora, sobre la temàtica que tracta o sobre el seu context cultural i literari, el repte serà major: et disposes a assumir la responsabilitat d'encetar el debat acadèmic sobre l'obra. En aquest cas, cal que posis en relleu el valor que té fer-ho. Assumint aquest risc pot ser que facis una aportació pionera i especialment remarcable als estudis literaris. En cas que l'obra que estudies no sigui recent, si no localitzes bibliografia que l'analitzi és possible que, tal vegada, no mereixi ser objecte d'un estudi acadèmic. Valora bé si la inexistència de bibliografia sobre una obra és un criteri per descartar-la com a objecte d'estudi, o justament al contrari, per consagrar-hi el teu treball.

3.4 La pregunta de recerca: què vols demostrar amb la teva anàlisi?

Després de fer una primera lectura de l'obra i d'haver explorat la bibliografia, ara es tracta de trobar l'objectiu de l'assaig, l'espurna, el problema, el pol d'atracció. És a dir, determinar allò sobre el que vols parlar perquè et sembla problemàtic, rellevant, pertinent i original **no només per a tu**, sinó també **per a d'altres lectors**. Necessites, però, detallar les raons d'aquesta preocupació o fascinació. També pot ser un dubte que vols resoldre a partir de l'anàlisi, una incògnita que esperes dirimir a través del treball interpretatiu o una hipòtesi que vols comprovar o falsejar. Aquestes qüestions s'han de concretar en el que anomenem **la pregunta de recerca** (PdR). La PdR és el *quid* de la qüestió, la raó per la qual hom justifica una anàlisi, el fonament sobre el qual construiràs el discurs interpretatiu. Si vols escriure un assaig literari **ben cohesionat i convincent**, has d'articular els arguments a l'entorn de la PdR. Per aquesta raó és tan important formular una bona PdR en l'estadi inicial de la recerca.

Al principi de qualsevol investigació, escollir una PdR pot semblar difícil. Potser després de la primera lectura de l'obra i de la bibliografia encara tens només una vaga idea sobre què vols fer. Aquest punt d'incertesa a l'inici de tot treball és molt habitual. Mira-ho com una oportunitat: et permet estar receptiu, sempre amb sentit crític, al que exposen els textos literaris i al que argumenten els estudis

interpretatius i teòrics. Això et facilitarà sospesar un ampli ventall de possibles eixos de lectura de manera oberta i creuada.

La PdR es va perfilant mentre llegeixes la bibliografia sobre l'obra i al llarg del procés d'anàlisi: segurament l'hauràs d'ajustar. En la reformulació, mira d'**enrobustir-ne el potencial incisiu** i que guanyi en **nitidesa**. A mesura que vagis rellegant i prenent notes aniràs identificant el fonament de l'assaig. Tingues en compte que la PdR no ha de canviar totalment, però, perquè aleshores hauries de tornar a començar.

És prou comú que, influenciats per aquesta incertesa, proposem unes PdR que són massa generals i no responen a una qüestió concreta que ens permeti explorar significativament el text literari: «la violència contra les dones al segle XIX», «l'opressió de la dona a Catalunya», «les agressions sexuals a la literatura trobadoresca»... Alerta! Plantejaments com aquests t'aboquen cap a la principal trampa d'una recerca: la **superficialitat**. El treballs acadèmics han de tenir el **camp d'anàlisi ben acotat** i la PdR ha d'estar conseqüentment **ben delimitada**. Tampoc no ha d'estar-ho massa: no busquem PdR que siguin sobre una qüestió excessivament precisa o reduccionista, de l'estil «com els colors dels barrets a *Madame Bovary* representen condicions de gènere». Cal trobar l'equilibri entre ambició i banalitat, irrellevància o frivolitat.

Com s'aconsegueix aquest equilibri? Es tracta de combinar actituds **deductives** amb **inductives**: *escolta* l'objecte d'estudi (en el teu cas, llegeix de manera molt atenta el text literari) per tal de trobar-hi exactament aquells elements que et permetin recolzar els arguments i, així, anar identificant les claus per perfilar la PdR. Pots emprar fórmules com ara: «Aquesta qüestió és prou rellevant, problemàtica i significativa? Per què aquesta i no una altra? Què té de particular? És relativa al contingut, a la forma o a ambdues coses?». Si mantens aquesta actitud al llarg del treball, guanyaràs confiança al mateix temps que aniràs acotant de manera més concisa els horitzons de l'assaig. A tall d'exemple, podrien ser **preguntes de recerca oportunes** les següents:

- De quina manera el tractament de les violències contra les dones en l'obra impugna la ideologia del progrés?
- Quines són les ferides i els traumes de les supervivents, com s'expressen i com se superen (o no)?
- Per què la mirada interseccional, antiracista i (o) decolonial permet copsar de manera més profunda les violències contra les dones en aquesta obra?
- L'obra reforça o interroga la ideologia que la dona es realitza principalment en la maternitat?
- El text promou la ideologia de la dona que abandona la seva condició de vulnerable i oprimida per la d'empoderada en termes d'emprenedoria neoliberal?

- Quin és l'imaginari de futur emancipador i lliure de violències contra les dones que proposa l'obra?
- En l'exposició del dolor dels altres, el text se n'apropia per articular un discurs salvador i oportunista o, per contra, en fa un tractament respectuós, amb voluntat reparadora, que aspira a promoure els drets humans?

3.5 Justificació de la tria de l'obra o corpus

Justificar l'elecció del corpus és un pas essencial que a vegades s'eli-deix erròniament o es tracta de resoldre d'una passada escudant-se en la preferència personal com a únic argument. Tota tria, és clar, té un component d'inclinació subjectiva. Tanmateix, no és suficient per convèncer els lectors del teu treball que un text literari en concret mereix ser l'objecte central de la teva reflexió, i que és particularment apropiat per aplicar-hi la PdR que has escollit. **Cal que justifiquis la tria.** És important argumentar que obeeix a una reflexió curosa sobre **per què és important llegir críticament aquest text** i no un altre. Això no vol dir aspirar a arguments d'exclusivitat: no t'has d'obsessionar a demostrar que la teva elecció és l'única possible. El procés de justificació el que busca és demostrar suficiència i adequació del teu corpus a la PdR: per què llegir aquesta obra o obres és la manera d'entendre millor el que vols estudiar.

Cada PdR té una sèrie de necessitats de justificació específiques. En el cas que ens ocupa, el que vols és estudiar com la literatura representa la violència contra les dones. Aquest eix es pot fer patent a través de l'argument. Demostrar la relació entre la teva PdR i l'argument de l'obra és el primer pas cap a la justificació de la teva tria.

Un cop demostrada aquesta relació, encara que sigui de manera superficial, t'hauràs d'enfrontar amb una dificultat ineludible, gens simple: no és suficient assenyalar que l'argument d'una obra exposa situacions de violència contra les dones. Has d'anar més enllà i furgar a fons el text per tal d'identificar què és **allò concret i particular** que fa de l'obra **un cas d'estudi legítim i rellevant**. Per aconseguir aquesta identificació suggerim que facis les següents preguntes:

***El «com»:** com exposa l'obra literària les violències contra les dones?*

Aquest **com** el pots interpretar de dues maneres. Pots centrar-te en els **recursos literaris** que empra l'autor o autora i que tu consideres que revelen, de manera significativa i eficaç, les dinàmiques patriarcal i ideologies que perpetuen les opressions contra les dones. T'hauràs de fixar, per exemple, en l'ús de determinades figures retòriques, el desplegament d'unes veus narratives específiques, o la

combinació del temps i els espais diegètics. Centrar-te en aquest *com*, més formalista, implica donar importància a l'obra literària per la manera en la qual està escrita. En conseqüència, hauràs de construir l'argument de la teva elecció interpretativa sobre aquests criteris.

L'altra manera d'entendre el *com* és fixant-te en el **tractament temàtic**. Es tracta d'explorar si l'obra planteja una situació de violència contra les dones d'una manera suficientment innovadora o singular. Hauràs de parar atenció, per exemple, al significat que pot tenir que la violència que pateix una dona a mans del marit s'exposi des de la perspectiva d'una veïna o des de la perspectiva de l'agressor o victimari. Si bé el tema i la PdR estaran compartits amb altres obres, és aquesta perspectiva i la manera com és tractada el que dota el text literari d'originalitat i, per tant, propicia una reflexió particular i pertinent.

El «qui»: qui pateix o exerceix les violències contra les dones?

Una altra manera de justificar el text és posant l'èmfasi en **qui** són els subjectes representats com a **víctimes** o **supervivents** d'aquesta violència. En aquest cas busques indagar com aquests subjectes, pel fet de tenir una sèrie de trets identitaris i d'estar travessats per condicions diverses -d'ordre social, de gènere, d'origen, d'ètnia, cultural, lingüístic, d'edat, etc.-, se situen en una **relació de subalternitat respecte dels personatges dominants o privilegiats**, que són els qui generen dinàmiques d'opressió. Aquest model de justificació et pot ser molt útil si vols tractar obres que presenten subjectes tradicionalment oblidats per la mirada patriarcal i eurocèntrica, com ara persones LGTBI+ o en risc d'exclusió social per motius de classe, de pertinença ètnica, d'origen o diversitat funcional -que moltes vegades, val a dir-ho, s'encavalquen. En correlació a l'expansió dels valors inherents als drets humans, un corpus creixent d'obres literàries dels darrers decennis s'han consagrat a donar-los veu i a fer visibles les seves experiències: tens a l'abast, per tant, un amplí ventall d'obres protagonitzades per personatges subalterns. Un treball crític pot veure's justificat precisament pel fet d'esforçar-se a **interrogar les seves circumstàncies** i, així, poder entendre el **caràcter heterogeni, complex i mòbil de l'univers de víctimes i supervivents**: d'aquesta manera contribuiràs a **qüestionar estereotips i lloc comuns**. Convindrà, aleshores, que assenyalis com la seva subordinació com a dones intersecciona amb altres factors de discriminació o violència. D'aquesta manera, l'anàlisi sobre els personatges et permetrà copsar amb major complexitat la **xarxa d'opressions** i com s'entrecreuen amb **ideologies que sustenten les desigualtats i injustícies**.

Una altra manera d'emprar el *qui* és centrant l'anàlisi en l'**agressor** o **victimari**. Es tracta d'estudiar els subjectes que exerceixen les

violències. Ara bé; si esculls aquesta opció, no t'has de limitar a resseguir com actuen en l'obra i fer una simple relació de les violències que duen a terme i catalogar-les per tipologies (abús sexual, violència psicològica, etc.). Elaborar aquest llistat, si bé pot ser oportú en un treball escolar, és quedar-se en un estadi massa superficial, insuficient per a l'anàlisi acadèmica: corres el risc de constatar el que és obvi per a qualsevol lector. Convindrà que vagis més enllà, que mobilitzis el coneixement teòric i el sentit crític a fi d'assenyalar si el text fa explícit o bé, per contra, naturalitza el **sistema de privilegis** que fomenta, i potser fins i tot legítima, actituds, pràctiques i sistemes socials, i accions concretes d'opressió i violència que, en ocasions, no sols poden quedar impunes; senzillament, passen inadvertides i, per tant, ni tan sols s'impugnen.

Volem fer-te, però, un advertiment important: **evita** plantejar l'anàlisi en termes d'un **binarisme dicotòmic** que t'inclini a identificar, de manera simplificadora i sistemàtica, els personatges purament com a agressors o botxins i víctimes o supervivents -si no és que en el text es planteja així. Les obres literàries precisament tenen la capacitat de mostrar fins a quin punt no hi ha categories estanques i monolítiques: un personatge -com succeeix també en la realitat- pot ser alhora agressor i supervivent. La seva condició, a més, pot canviar al llarg del temps de la diegesi. Cal evitar caure en l'error de voler presentar sistemàticament les dones com a «víctimes totals», i des de posicions paternalistes o essencialismes romantitzadors i condescendents. Fer-ho comporta manllevar-los agència i, per tant, reproduir els discursos patriarcals que conceben les dones com a persones febles, passives, inclinades per naturalesa a la posició de víctima.

El «quan»: quan se situen les violències contra les dones?

El **quan** et fa dirigir l'atenció vers el moment històric de l'obra. De la mateixa manera que el *com*, també té dues lectures possibles -que en alguns casos poden coincidir. La primera, i potser més evident, és la que fa referència a la **recreació literària del moment històric diegètic**. És a dir, el període de la història del món extratextual en el qual se situa l'acció i l'argument de la ficció. Si pots justificar que hi ha poc escrit (o pobrament escrit) sobre les situacions de violències contra les dones en un context històric particular, pots destacar la importància d'estudiar una obra literària concreta per tal d'ampliar-ne el coneixement. Ara bé, hem d'anar en compte amb això, perquè la literatura no és una font històrica sempre fiable i ni tampoc podem extreure conclusions sociològiques rotundes a partir dels estudis literaris.

La segona lectura del *quan* té a veure amb el **moment d'escriptura i (o) publicació del text literari**. És a dir, quan veu la llum per primera vegada en la llengua original (no en reedicions o traduccions

posteriors, per bé que aquest aspecte de circulació del text també pot ser molt significatiu). Els estudis literaris amb perspectiva de gènere estan redefinint la nostra relació amb el cànon literari, principalment de dues maneres. La primera és **rellegint el cànon**: apliquem perspectives contemporànies a obres d'altres temps, no per tal de jutjar-les pel que podrien haver estat, sinó **per revelar dinàmiques d'opressió** que d'altra manera estaven soterrades o havien estat considerades irrelevantes. Novel·les, personatges o autors són revisitats a través d'una **aproximació feminista** per exposar, d'una banda, situacions masclistes prèviament naturalitzades per l'autoritat patriarcal del cànon, i de l'altra, per revelar lectures noves només possibles gràcies a la perspectiva de gènere. L'altra forma de relació amb el cànon té a veure amb el rescat d'obres obviades i invisibilitzades pel sistema d'autoritats literàries, sovint a causa d'haver estat escrites per dones. La perspectiva de gènere ens convida a **revaluar obres** que d'altra manera havien estat ignorades pel cànon; aquesta és una bona manera, també, de justificar la nostra tria.

En el procés de justificació d'una obra hauràs d'afrontar una altra qüestió important: **la representativitat**. Tingues en compte que **cap obra literària** (i per tant, cap estudi crític de la mateixa) **no és completament representativa d'un conflicte**. No pots aspirar, doncs, a equiparar interpretar una obra a entendre la totalitat del problema que estudies. Ser conscients d'això no t'ha de desanimar: al contrari, només amb la seguretat d'haver pogut analitzar allò concret pots anhelar entendre millor la qüestió o problema general.

En aquest esforç, una manera de reforçar els teus arguments és a través de la **literatura comparada**. El mateix procés descrit per justificar una obra el pots emprar si, per exemple, el teu cas d'estudi es basa en **dues o més obres**: les reflexions sobre el *com*, el *qui* i el *quan* es multipliquen, es creuen i, d'aquesta manera, es consoliden. Fer un estudi comparat, al mateix temps, et permet defugir del *fantasma de l'excepcionalitat*: ja no estàs parlant de les circumstàncies específiques d'una obra, que es podrien menystenir com a úniques, singulars i, per tant, no-representatives, sinó que la comparació, encara que igualment no significa generalització, referma la capacitat de situar la **literatura com a un mètode de reflexió i comprensió de sistemes de poder que ens afecten a través dels espais i del temps**.

El procés de justificació de l'obra va, com hauràs imaginat, molt lligat amb el disseny de la pregunta d'investigació: s'alimenten mútuament i formen part d'aquest viatge del qual parlàvem abans de redefinició constant dels nostres objectius.

3.6 La lectura analítica

Una part essencial del desenvolupament del treball es realitza durant la lectura atenta de l'obra o obres literàries que en són l'objecte. La nostra recomanació és que t'embarquis en aquesta tasca amb un mètode i una mentalitat crítica específics. L'objectiu serà relacionar-te amb un objecte, en el nostre cas, un text literari, de manera que el puguis qüestionar i extreure'n relacions –amb altres objectes, amb el món on estan els objectes, o amb les relacions que estableixen els objectes amb el món– que superficialment no són evidents. La teva meta és veure com el text literari no només exposa situacions de violències contra les dones. L'adopció de la perspectiva de gènere t'equipa per penetrar en la naturalesa complexa de les **causes** i els **condicionants sociopolítics i culturals** que les fomenten. Només plantejant-ho d'aquesta manera podràs impugnar-les quant al marc textual i, tal vegada, quant al marc extratextual.

El procés de lectura analítica comença identificant observacions a l'obra a partir d'una lectura molt atenta i contextualitzada del text i, molt sovint, també de la figura autorial. Les observacions es refereixen a les unitats del text que constitueixen el nostre material de treball: la veu narrativa, els passatges, les citacions, les escenes, l'estructura dels capítols, la versificació, els usos de la llengua, la figures retòriques, les imatges, etc. Les observacions són qualsevol tipus d'extracte *en cru*, **evidències textuais** que consideres que tenen interès per entendre amb major profunditat el teu tema, provar la teva hipòtesi o explicar-te millor no només el contingut sinó també la forma, l'estil i la llengua del text literari.

La lectura analítica és un procés metodològic que podem aplicar a qualsevol eix temàtic dels estudis literaris. La diferència la marca precisament el teu objectiu: aquest serà el filtre que determinarà quines observacions extreure. En el nostre cas, el **criteri per identificar i seleccionar observacions** estarà marcat per la necessitat de provar si l'obra literària permet abordar amb **capacitat crítica i transformadora** les violències contra les dones. Hauràs de cercar i identificar, doncs, observacions que ens parlen del *què* i del *com* apareixen representades aquestes violències. En segona instància, també pots parlar atenció a aspectes complementaris que consideris rellevants, com ara aquells en els quals es fa palès el gènere. Com fas això? Mentre vagis llegint i rellegint, ves anotant les observacions en una llibreta, a la tauleta o a l'ordinador (o fins i tot al mateix llibre), i registra la pàgina on es troba cadascuna.

Com hem vist anteriorment, les violències es manifesten de diverses maneres i en distintes dimensions. La teva tasca al llarg de la lectura analítica és anar fent una primera classificació de les observacions segons quin tipus de violència creus que el text exposa: física, psicològica, simbòlica, institucional. Quan tinguis les **observacions**

identificades i ordenades –si és possible, **jeràrquicament per ordre d'importància**–, és el moment de passar al següent pas: la **interpretació**.

Com interpretes les observacions? **Questionant-les**. T'invitem a fer-te preguntes com ara: «què implica aquest passatge?, per què crec que és problemàtic o important?, què m'ensenya que no sabia?, per què m'ha fet qüestionar coses que mai no m'havia plantejat?, amb quin coneixement puc relacionar-lo?». El propòsit és confrontar la teva intuïció, la que t'ha portat a assenyalar una observació com a rellevant, per tal d'extreure'n els motius i anar un pas més enllà en la consideració d'aquesta qüestió concreta.

Les observacions també les pots interpretar **intertextualment**: busca com es relacionen entre elles. Pots veure com observacions similars es repeteixen al llarg del text, tot reforçant la importància del missatge i aportant d'aquesta manera evidències per construir el teu argument. Potser perceps que distints lligams de repeticions es vinculen entre ells: distintes dimensions de les violències es veuen reforçades a partir de punts comuns que només has pogut copsar quan les has aïllades com a observacions i les has interpretat buscant-ne el sentit concret. També és possible que trobis observacions que es contradueixen o s'oposen: aquest material és valuós per demostrar com el text literari no promou un posicionament ferm i coherent, sinó que es presenta com a vehicle per al debat sobre una sèrie de qüestions que cal problematitzar.

Al final de la lectura analítica tindràs un document de notes quantitativu –en observacions, citacions, passatges que seran el material de reforçament del teu discurs– i qualitativu –perquè les interpretacions que fas de les observacions i de les seves relacions al llarg del text seran el principi dels arguments a desenvolupar a la part d'anàlisi.

En definitiva, la teva relació amb el text literari ha d'estar marcada per aquestes **dues pràctiques: extractiva**, perquè no llegeixes com un lector ociós sinó com un analista que recopila dades per trobar respostes a un problema, per construir significat; i **crítica**, perquè qüestionen tant la bibliografia sobre l'obra com les teves pròpies troballes i tractes d'extreure'n significat.

3.7 Marc teòric: conceptes i terminologia

Tot treball realitzat en el marc universitari s'ha de concebre com una **contribució a una conversa acadèmica, a un debat** –el que tu has presentat a l'estat de la qüestió. Així, has d'establir un diàleg amb les preguntes, les idees i les aportacions sobre matèria literària que t'han precedit, exposades per persones que s'han interessat per PdR similars a les que vols treballar al teu assaig. La nostra visió del món

està informada per l'acumulació del pensament desenvolupat per la comunitat. Ara bé, no sempre podem identificar l'origen del que creiem saber. Dedicar temps i esforç a realitzar aquest exercici de reconeixement de definicions, conceptes, idees i metodologies t'ajudarà a fonamentar la teva comprensió en un **sistema compartit de referències** i a identificar les teves fonts d'informació per poder-les emprar amb rigor i seguretat.

A vegades, emprar **conceptes clau** assumint que el seu sentit serà compartit porta a la perpetuació de significats problemàtics i a l'embrollament d'idees. Això no vol dir que calgui entrar en una espiral de justificació de tot allò complex o que sentim que no sigui evident. A efectes pràctics, has d'identificar quines són les nocions principals que es relacionen amb la PdR que vertebrava el treball. Com que, en el teu cas, el repte és identificar i interpretar la representació literària de les violències contra les dones, hauràs de definir i justificar la teva posició envers aquestes idees i aquests conceptes. Així mateix, hauràs d'indicar la filiació del concepte (qui l'ha formulat o qui n'ha reformulat el significat), si l'incorpores al teu discurs amb nous matisos, o per què t'inclines per l'ús d'un neologisme encara poc desenvolupat teòricament.

Per elaborar un bon apartat teòric i terminològic cal:

- **Identificar** quins són els conceptes clau que escauen al treball. Aquest pas es basa en la **precisió i el rigor**. Evita quedar-te en un marc definitori molt general, com ara apuntant de manera panoràmica i superficial què són les violències contra les dones. Paga la pena que et preguntis qüestions com ara: «la PdR aborda la violència vicària?, l'assetjament sexual o la violència sexual?, la xenofòbia institucional?».
- **Definir** els conceptes clau a partir de les referències extremes d'estudis ben fonamentats, que tenen l'aval de la comunitat acadèmica. Totes les fonts han d'estar correctament citades.
- **Posicionar** el teu treball i els teus arguments en relació amb aquestes definicions. Potser vols comprovar si els conceptes que empires, tal com estan descrits, funcionen en l'anàlisi de l'obra que estudies. Potser vols ampliar aquesta definició, afegir-hi algun matís, o potser la vols refutar perquè creus que pots argumentar a partir de les teves observacions que el marc d'aproximació a aquestes idees ha de canviar.

T'aconsellem que, com a punt de partida, utilitzis les definicions de violències que presentem al cinquè capítol d'aquesta guia –el glossari. Creiem que et seran molt útils per emprendre aquesta tasca. Per ampliar qualsevol d'aquestes idees o abordar nocions més específiques hauràs de fer una recerca bibliogràfica més afinada, **especialment d'estudis teòrics feministes**. Com ja hem anat apuntat, et recomanem que apliquis la mirada **interseccional**: t'equiparà per dur

a terme una lectura resistent més perspicaç i transformadora perquè et permetrà copsar fins a quin punt es creuen diverses opressions. Al final de la guia t'oferim una sèrie d'obres de referència des d'on començar a estirar el fil.

3.8 La interpretació literària

Ja has elaborat un estat de la qüestió, has formulat una PdR, i has establert el marc teòric i terminològic que la regeix. També has fet una lectura atenta, establint un diàleg amb la bibliografia i activant la mentalitat analítica per identificar les observacions que t'ajudaran a desenvolupar, amb rigor i complexitat, la *teva* interpretació. El següent pas és estructurar els arguments de manera que t'ajudin a respondre els objectius específics que t'has plantejat, que s'articulen a l'entorn de la PdR. Fer aquest procés de manera metòdica i sistemàtica et permetrà assolir les teves metes sense perdre't pel camí.

Hi ha diverses maneres d'estructurar un discurs d'exegesi literària. La nostra recomanació és que empris una **estructura temàtica**. Divideix el conflicte a estudiar en subtemes més específics, amb els arguments més representatius que relacionen l'obra o obres amb la PdR. D'aquesta manera, aniràs erigint les bastides de la interpretació crítica. Si ordenes l'anàlisi en subtemes podràs fer avançar, de manera lògica i progressiva, el teu discurs argumentatiu. Dividir el tema específic en subtemes encara més específics et pot ajudar a explicar el conjunt. Com fas això?

Tenint sempre en ment la PdR: consulta les observacions i les interpretacions inicials que n'havies fet. Organitza-les, per exemple, en **tres subtemes**.³ Els subtemes han de tenir una vessant *reveladora* del teu tema: no només han de descriure i exposar la PdR, sinó que han de tenir una proposició argumentativa. Han de posicionar el text literari com a agent per a la reflexió crítica del conflicte. Els arguments, igual que has fet a la part teòrica, han de **corroborar, ampliar o qüestionar** els estudis previs. D'aquesta manera enriqueixes i fas progressar el debat en curs sobre l'obra alhora que reafirmes el potencial de la literatura per fer evidents estructures de violència o proposar alternatives per a la seva erradicació.

L'ordre i l'estructura dels teus arguments són essencials per aconseguir una comunicació clara i efectiva del discurs argumentatiu. Et proposem el següent model:

3 Aquest pas també el pots fer mentre realitzes la lectura analítica.

Nom del subtema

Comences per una breu presentació del subtema, partint de definicions establertes al marc teòric o que vols afegir aquí perquè són específiques.

Exemple 1: descrius i contextualitzes el passatge de l'obra a partir del qual exposes la teva observació. Si creus oportú il·lustrar-ho textualment, introdueix la citació, ben referenciada. Fes-ne la interpretació, si convé reprenent conceptes teòrics.

Exemple 2, 3, 4, etc.: fas el mateix, i depenent de l'extensió del teu treball, afegeixes més exemples. Et recomanem, però, no fer-ne més de cinc: tria els més rellevants i adients, i que sempre aportin perspectives noves que facin avançar l'argumentació.

Exemple de reforç extern (opcional): si ho trobes oportú, pots afegir una observació que reforci els arguments a partir d'una obra que no sigui la que estàs analitzant primàriament.

Tornes a descriure el subtema, aquest cop enriquit pels exemples, i el vincules amb la PdR de manera explícita.

L'objectiu principal de la interpretació literària és presentar de manera ordenada, justificada i convincent –si pot ser, amb el màxim d'elegància discursiva–, els arguments de la teva interpretació, vertebrada a l'entorn de la PdR. L'assaig ha de ser una síntesi de les observacions més pertinents, **identificades i interpretades per tu**, relacionades amb el marc teòric i els conceptes claus, d'una manera que correspongui al propòsit últim del treball: mostrar com la lectura crítica i l'exegesi ben informada i metòdicament executada ens aporta una comprensió més productiva i transformadora que, en potència, contribueix a erradicar les violències masclistes i a promoure discursos de reconeixement i reparació de víctimes i supervivents.

3.9 Conclusions

Tot treball acadèmic culmina en unes conclusions. Es tracta de **resumir els arguments** de la interpretació que has exposat a l'aparat analític i, és clar, proposar una resposta a la PdR que s'ajusti als objectius indicats a la justificació inicial el treball. Compte! Això no vol dir que hakis de *resoldre* necessàriament el conflicte, sinó oferir un tancament adequat als propòsits que has problematitzat al llarg de l'assaig. És important que a les conclusions **no incorporis informació nova**, especialment arguments.

Un cop exposada la síntesi de la teva lectura resistent, tanmateix, et recomanem que apuntis, de manera **humil** i alhora **estimulant**, **noves línies d'investigació** a l'entorn de conflictes que han quedat per abordar o preguntes que es poden continuar explorant en altres treballs. D'aquesta manera, propicies la continuïtat del debat acadèmic i animes altres persones a prendre el relleu.

3.10 Revisió final

Enfrontar-se al procés de reescriptura i reavaluació d'un assaig és un pas a vegades menystingut però que, cal subratllar-ho, és fonamental. L'has de començar a considerar essencial en el desenvolupament de l'escriptura argumentativa.

Un cop acabada la primera redacció del treball o l'assaig, cal deixar-la reposar. Hi ha dues maneres de *revisitar* un text. La primera és a través del **nostre propi escrutini**. Has d'emprendre aquest procés amb actitud d'**exigència, compromís i honestedat acadèmica**. El millor que pots fer quan acabes un esborrany és deixar-lo en un calaix uns quants dies. Tornar a llegir la teva prosa després d'haver-te'n distanciat et permetrà detectar els vicis d'escriptura que tots tenim i, així, els podràs esmenar. T'animem a fer els següents exercicis:

- **Comprova** que totes les unitats de sentit (frases, paràgrafs, arguments, capítols) són **coherents** i estan **ben cohesionades** entre elles.
- **Resol** errors ortotipogràfics, frases de gramàtica dubtosa, repeticions o redundàncies, estructures febles, arguments que no tenen un encaix lògic, l'ús poc rigorós dels conceptes.
- **Uniformitza el registre i l'estil** de tot el discurs. Esforça't a aconseguir que la prosa guanyi en elegància, perquè així enfortiràs la capacitat persuasiva dels teus arguments.
- **Assegura't** que totes les **idees i comentaris** que has extret d'altres estudis i les **citacions textuais** tant de l'obra primària com de la bibliografia estan **sempre ben referenciades**.
- Fes una **revisió escrupolosa de la bibliografia**.

La segona manera de visitar un text, complementària a la primera, és acudint a l'ajuda d'una **revisió externa**. Demana a una persona que, de manera generosa, dediqui temps a llegir amb **atenció crítica i ànim constructiu** el teu treball. Anima-la a comprovar que tot rutlla; que es fixi tant en el desenvolupament argumentatiu com en la retòrica. Segurament t'indicarà aspectes que poden ser millorables: des de la seva distància crítica serà capaç de veure punts febles que tu, pel teu compte, no has detectat. Si bé entomar crítiques de vegades ens pot resultar difícil, perquè hem de superar una primera reacció emocional de frustració, rebuig o d'inseguretat, hem d'aprendre a fer-ho. Pren-t'ho en clau positiva: revisa i incorpora tot el que trobis oportú de les seves observacions. Aquest exercici de revisió d'un treball propi a partir de les aportacions crítiques d'algú altre, fonamental en la cultura acadèmica, no només millorarà la qualitat de la teva proposta; estimularà que reforcis l'hàbit, sempre imprescindible, de fer autocrítica.

Ja sabem que qualsevol projecte està subjecte a un procés de millora continuada, així que no t'obsessionis a preparar un text que no

tingui cap fissura. El més important és que hagi presentat uns objectius d'interpretació sòlids, que els arguments plantejats estiguin corroborats a partir d'evidències textuais de l'obra, i que hagi arribat a unes conclusions rellevants i coherents, defensades amb confiança i que responguin als problemes plantejats al principi del treball o l'assaig.

3.11 Directori de bones pràctiques

Per acabar, volem donar-te unes **recomanacions específiques** a tenir en compte mentre plantejges el treball, l'executes i el revises. T'invitem a fer-ne un ús molt pràctic. Ressegueix cadascun dels punts de la llista i, senzillament, **comprova que els estàs tenint en compte**.

- Articular una interpretació literària pròpia tenint en compte la tradició en la qual s'inscriu l'obra i el seu marc contextual
- Aplicar el marc teòric en la lectura de l'obra
- Identificar la naturalesa i la superposició de violències i explorar si se n'exposen les causes primeres i seqüeles
- Identificar les ideologies latents
- Analitzar la formalització estètica de la violència
- Analitzar el tractament dels cossos
- Dilucidar si el text proposa una resposta ètica per part del lector
- Indagar si s'exposen formes de resistència i de resposta a la violència i determinar si adquireixen una dimensió política
- Establir una bona relació dialògica amb la bibliografia
- Emprar els conceptes i la terminologia amb rigor
- Ser conscient de la pròpia posició de privilegi o subordinació, si s'escau, i fer-la explícita
- Deixar enrere els discursos victimistes i oportunistes

Així mateix, t'indiquem conceptes,⁴ posicions i pràctiques que **sempre has d'evitar**:

- Confondre la realitat amb la representació literària de la realitat (la ficció)
- Biaix de gènere
- Ceguesa de gènere
- Classificacions binàries
- Essencialisme
- Estereotips i tòpics
- Etnocentrisme
- Interpretacions automatitzades i generalitzacions universalistes
- Incoherència i poca finesa de les argumentacions

⁴ Vegeu el glossari al cinquè capítol.

- Maniqueisme
- Plagi (voluntari o inconscient, quan s'incorpora al text interpretació d'algú altre sense fer-hi constar el reconeixement de l'autoria i la font)
- Revictimització
- Universalització de les nostres pròpies assumpcions
- Ús poc acurat de termes i conceptes
- Pressuposar que les cultures i col·lectius minoritzats presenten un major grau de violència

3.12 Bibliografia

Tot treball acadèmic ha de tenir una bibliografia. Hi faràs constar només els textos literaris que són objecte d'estudi (obres primàries) i estudis o altres fonts d'informació consultades per dur a terme la recerca (obres i fonts secundàries) que hagin estat citats al treball. És molt important que la bibliografia es nodreixi d'estudis acadèmics ben fonamentats i que reflecteixi que en la cerca de fonts s'ha tingut en compte la perspectiva de gènere. En la presentació formal segueix un únic criteri de referenciació, de manera sistemàtica i escurpolsa.